

Anmeldelse af Agazzi og Malmgren om Molde og Teleman om nordister og nordistik i Lund

Gregersen, Frans

Published in:
Danske Studier

Publication date:
2021

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Gregersen, F. (2021). Anmeldelse af Agazzi og Malmgren om Molde og Teleman om nordister og nordistik i Lund. *Danske Studier*, 2022, 220.

Sven-Göran Malmgren og Birgitta Agazzi: Bertil Molde. Språkvårdare och folkbildare (Lärda i Sverige) Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld 2020. 300 sider. ISBN: 9789188439727. Vejl. pris: 199 kr.

Ulf Teleman: Nordister och nordistik i Lund – från 1860 till 1930-tal. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 73), Lund: Lunds Universitet 2015. 201 sider. ISBN: 9789187833267. Vejl. pris: 258 kr.

To relativt nyudkomne bøger fra Sverige stiller det spørgsmål hvordan man i dag kan skrive en biografi om en fagperson. Jeg udtrykker mig med vilje lidt vagt om den biograferede, men det kan på forhånd fastslås at de har ét eller andet claim to fame inden for videnskaben. Ellers bliver de ikke løftet frem i nutidens skarpe lys og gjort til genstand for indgående omtale. De kan ikke bare være lærde, det er der så mange der er. Og jo længere bagud i tiden vi kommer, jo flere glemte personer kan man finde frem. Der må være en grund mere.

Agazzi og Malmgren har skrevet en biografi om Bertil Molde fra fødsel til død. Den dokumenterer alt hvad man på nogen måde kan ville vide om personen Molde. Og hvem var han så? Bertil Molde (1919-1995) var i mange år sekretær for det svenske sprognavn og som sådan en utrættelig igangsætter og i det hele taget en stor entreprenør. Baggrunden for at der skal skrives en biografi om ham, er, som det fremgår af undertitlen, hans indsats inden for det der på svensk hedder språkvård. Det er i øvrigt nok karakteristisk at vi på dansk ville foretrække termen 'sprogplanlægning' som har helt andre konnotationer end 'sprogkultivering', eller 'sprogpleje' som ordbogen på nettet foreslog som oversættelse af språkvård. Men ellers er indsatsen yderst genkendelig. Molde kæmpede en sej kamp i offentligheden for sproglig tolerance og havde et funktionalistisk sprogsyn. Jeg kommer tilbage til begge dele.

Moldes baggrund er derimod ukarakteristisk: Han skrev svensk disputats om Kilderne til Chr. IIIs bibel (1949), dvs. et dansk emne. Han skrev den mens han var svensk lektor i Aarhus (1945-50) og havde derfor mulighed for at diskutere arbejdet med den derværende professor i dansk Peter Skautrup (1896-1982) som i et interview med bl.a. denne anmeldelses forfatter om sin sproghistorie nævnte, at netop bibelsproget ville han gerne have gjort mere ud af. Det kontroversielle ved Moldes disputats var åbenbart at han i et lille afsnit til sidst argumenterede for at der også havde været inspiration til den danske oversættelse fra Gustav Vasas bibel. Skautrups argumentation herimod gennemgås i detaljer i bogen (s. 94ff).

Moldes tid i Aarhus var meget vellykket; bl.a. inspirerede han miljøet på det unge universitet til at skabe en afdeling af Folkeuniversitetet, en virksomhed han

havde været med til at profilere i Stockholm med udgangspunkt i de studerende ved universitetet der. Efter en periode på Svenska Akademiens Ordbok i Lund og et mellemspill i forlagsverdenen, begge dele gav Molde værdifulde erfaringer, endte han i sin livsstilling som 'sekretær' (men i realiteten leder) på det der blev til det svenske sprognævn. Moldes indsats her var mangesidig og omfattede bl.a. talrige indslag i radioen og undervisning på universitetet, men naturligvis altså også opbygning og konsolidering af et efterhånden stærkt ekspanderende nævn. I Moldes tid fik nævnet en central stilling i den svenske offentlighed i kraft af at han 'var' nævnet og at han var allestedsnærværende og hyperaktivt sørgede for at nævnet fik alt relevant til høring.

Der er en række genkommende temaer i Moldes indsats: Han var nordist (eller måske rettere skandinavist) og fik æren for at kæmpe et nordisk sprogsekretariat til verden (som dog blev ofret på en snæversynet effektivitets alter i 1996, se s. 238ff og Agazzi m.fl. 2014), og han var så længe han levede, sjælen i de nordiske møder for sprognævnene og deres ansatte. Han havde i øvrigt lige så længe et særlig ømt hjerte for det danske og producerede den dansk-svenske ordbog (sammen med Ferlov), endnu et værk som skyldtes Lis Jacobsens initiativ.

En svensk specialitet som bredte sig til også Danmark, var det særlige klarspråksinitiativ (s. 227ff). Udgangspunktet var et samarbejde mellem en embedsmand og Molde for at få reformeret det juridiske fagsprog så lovtekster og andre tekster henvendt til offentligheden blev læsbare og forståelige. Måske har Molde haft sin største virkning her.

Ulf Teleman har skrevet en anden slags bog, et kollektivt portræt af de professorer som sad i lærestolen i nordisk i Lund i den første periode hvor der var nordistik dvs. fra 1860 til ca. 1930. Det var historismens storhedstid, men i virkeligheden fortsatte historismen med at dominere helt til 1960'erne. Man kan dermed se beskrivelsen som et totalportræt af en periode med Kuhnsk normalvidenskab, måske den sidste periode hvis ikke man regner den chomskyanske normalvidenskab med fordi den ikke var helt så enerådende i academia. I normalvidenskabelige perioder diskuterer man ikke teori. Det savner Teleman i de gennemgåede værker, og han tilføjer det så i diskussionerne om professorernes forskning i bogens anden del. I første del tegner Teleman derimod, på basis af læsning af nekrologer, artikler fra Svensk Biografisk Leksikon og efterladte dokumenter, et portræt af professorerne som typer. Han lægger her vægt på det der er ens for dem, måske endda så ens at de i et vist omfang bliver til en og kun en bestemt type: Den type der hader dristige hypoteser, men elsker materialesamlinger og akribi. Det bliver så til en slags portræt af universitetet i Lunds nordister (med korte, måske for korte, udblik til Uppsalas anderledes livlige personligheder).

Universitetet i Lund er tæt på Danmark og burde derfor i princippet kunne sammenlignes med Københavns Universitet. Men det er som universitet en helt anden slags end noget dansk universitet. Forholdet mellem Lund og Malmø er så nogenlunde som mellem Oxbridge og London: Malmø er industri- og havnebyen, den centrale bydannelse i Skåne-regionen; Lund er derimod en dedikeret universitetsby, en by hvor alt drejer sig om universitetet. I København er universitetet ikke (længere) en stat i staten. Også derfor er det særlig lærerigt for en dansker at læse om disse eneherskere som afløser hinanden som en kongerække. De havde ganske anderledes indflydelse i deres omgivelser end de danske professorer i København. Selv Johannes Brøndum-Nielsen som ganske vist er senere end Axel Kock, men som på mange måder minder mest om ham i den danske forskningshistorie måtte jo fra 1946 have Paul Diderichsen ved siden af sig som repræsentant for strukturalismen og – ikke mindst – for en tilgang til nydansk grammatik som var relevant for gymnasieskolen.

Selv om Molde måske ikke er så kendt i Danmark, så vil hans navn stadig vække genklang hos ældre nordister som inkarnationen af tolerance i sprogpolitisk henseende. Derimod tvivler jeg på om andre end specialister blandt de danske fagfæller kender andre af de biograferede i Telemans bog end Axel Kock (1851-1935), og det er da heller ikke til at overse at han er stjernen blandt de fem biograferede og den der har stimuleret Telemans mest. Det er ikke tilfældigt. Kock har mere end nogen anden skabt den fortælling om epokerne i den nordiske sproghistorie som har modstået alle konkurrerende fortolkninger lige siden 1916, og det til trods for at bl.a. Jørgen Rischel i sit bidrag til Bandle et al. 2002 fremhæver de mange usandsynligheder i historien.

På forhånd måtte man kunne opstille nogle krav til en biografi af en videnskabsperson:

Nyt stof. Givet at adgangskriteriet er at vi ved en hel del om personen i forvejen, må det være et krav at biografien bringer enten nyt stof eller sætter kendt stof sammen så et ny perspektiv fremkommer.

Perspektivering. Der må være en overordnet ide med biografien: Ehrenrettung dvs. æresoprejsning for de fordømte eller forglemte, eller det modsatte: defamering, dvs. en posthum nedvurdering af en ellers velanset person, er kun yderpunkterne. At redde fra forglemmelse eller at dele sol og vind lige, f.eks. med hensyn til prioritet, kan være andre begrundelser.

Kontekstualisering. Vi vil gerne have sat indsatsen ind i en større (national, international/ faghistorisk, idehistorisk eller lign.) sammenhæng.

Vurdering. Der må være en slags vurdering. I den henseende ligner biografien en anmeldelse. Vi forventer at forfatterne har en grund til at beskæftige sig med genstanden – beundring eller afsky er igen kun yderpunkterne.

Vurderet på disse parametre kommer de to bøger forskelligt ud. Malmgren og Agazzi har tydeligvis et varmt og nært forhold til deres objekt. Agazzi har været ansat under Molde på Sprognævnet mens Malmgren har været ansat på Svenska Akademiens Ordlista som Molde var ansat på i nogle formative år. De to personer er solidariske med ansættelsesstedet og nyder at forklare hvordan man laver et ordbogsopslag og hvad et sprognavn lavede i Moldes tid. Det giver et medsyn og en medvind til den biograferede, men også en vis mangel på kritisk vurdering selv hvor man som nutidig læser kunne forvente det. Samtidig er der en påfaldende mangel på kontekstualisering og sammenligning i anden henseende end med Erik Wellander. Det kunne ellers have været meget interessant at sammenligne Molde med danskerne Erik Hansen eller Lindegård Hjorth, to forskere der begge havde med sprogpolitik at gøre. Det kunne også have været interessant at se på forskellen mellem Vinje og Molde for nu at gå til Norge (hvorfra Bertils familie jo må være kommet engang med det efternavn). Men det må blive emnet for en komparativ nordisk sprogpolitikhistorie engang.

Baggrunden for at Molde får sin biografi lige nu, er formentlig at tidspunktet er det gunstigst mulige: Der er gode muligheder for at dokumentere Moldes liv i kraft af adgang til private og offentlige arkiver (og de er smukt udnyttet og udførligt dokumenteret hele vejen), men også stadig signifikante personer fra hans liv som kan huske ham og give deres indtryk. Oftest meget positive indtryk. Det kan jeg tale med om for jeg nåede lige at træffe elegantieren Molde i et hvidt jakkesæt af uformel hør og iført både charme, ironi og paraply.

Moldes indsats som folkeoplyser tager som nævnt udgangspunkt i et konsistent syn på sprogplanlægning: Den må være videnskabeligt baseret, den retter sig mod sprogbrugen (og kun meget sjældent sprogsystemet), og den tilsigter størst mulig gensidig forståelse. Det er det forfatterne på s. 258 og Ulf Teleman i Teleman 2003: 25f kalder et funktionalistisk perspektiv. Det forbindes hos Teleman med modernismen, og industrialiseringen spiller givetvis også en rolle med dens appel til videnskab i form af teknologi. Hertil lægger Teleman så et aspekt som Molde nærmest inkarnerer: professionalisering og institutionalisering. Man kan fra nu af leve af at være språkvårdare, og Molde bliver personligt netop det, den professionelle medieautoritet med en institution i ryggen.

Her savner denne læser en perspektivering i biografien. Molde understreger i sine programmerklæringer flere gange (s. 260f) at sprogkultivering må ske på stabil sprogvidenskabelig grund. Videnskaben ses i Moldes univers som værdifri, men faktisk er det ikke sikkert at der altid var videnskab der kunne begrunde Moldes syn på hvad der er effektiv kommunikation. Eller for at sige det på en anden måde: Hvis verbalsubstantiver skal undgås, hvorfor har vi dem så? Hvis passiv ikke bør

bruges, hvorfor er der så overhovedet den mulighed i systemet? (Se for en uddybende diskussion Løj og Wille 1985).

Modsætningen kommer op til overfladen to steder i bogen. Det første er modsætningen mellem Moldes syn på tilsyneladende kønsneutrale benævnelser som 'talesman' hvor han på s. 178 helt afviser 'taleskvinna': Han skriver »Vad gör vi då med 'taleskvinnan'? Det ordet kan vi gärna glömma!« (*Svenska Dagbladet* 30/7 1990). Men i 1976 havde den samme forfatter afvist at fortsætte med at udelukke halvdelen af befolkningen som de intenderede modtagere for lovtækster ved at anvende 'han' også om kvinder. Det er det der i længden har ført til en ændring af sprogsystemet i svensk ved indførelsen af 'hän' som kønsneutralt pronomen, en svensk enegang som har vakt international opmærksomhed (se Emma Renströms forskning og Marie Gustafsson-Sandéns videreførsel heraf). Hvorfor er det andet lige så utænkeligt at fortsætte med, som det første er at indføre? Er der videnskabeligt belæg for denne holdning?

Det andet sted er et citat fra Moldes konsekvens af et funktionalistisk effektivitetshensyn: »dialektala språkdrag som försvarar förståelsen bör portförbjudas i radion« (Molde i *Vetandets värld*, 11.3. 1990 (bogen s. 171)). Hvilke dialekttræk gør det og hvilke gør ikke? Det får vi ikke at vide. I stedet kommenterer forfatterne:

»Det bör dock understrykas, att Molde aldrig nedvärderade skånskan som sådan utan bedömde alla dialekter och idiolekter (enskilda individers språk) utifrån deras tydlighet« (s. 171). Tydelighed fremstår her som et jokerbegreb som går på tværs af gruppe og individ. Det giver ingen mening. På forhånd skulle man kunne nøjes med at anføre at individer kan tale mere eller mindre distinkt og at det kan tillæres at tale så distinkt at man kan lukkes ind gennem porten til radioen. Når det ikke står sådan, skyldes det at Molde som så mange andre forveksler distinkthed som stiltræk med lydssystemet i dialekterne som efter dette synspunkt skulle kunne rangeres efter distinkthed. Hvordan det kan gøres, er et ømt punkt og berøres ikke i teksten. Hvad værre er, det berøres slet ikke noget sted i teksten at hele begrebet om kommunikationseffektivitet for at være operationelt videnskabeligt måtte skulle formuleres som sprogpsykologisk forskningspraksis. Det blev det ikke og derfor kunne alle råd blive råd der var baseret på autoritet, men en autoritet som i Moldes tilfælde var hentet fra et helt andet område nemlig sproghistorien.

Her ømmer forfatterne sig lidt: Først henviser de i afsnittet om Moldes indsats i radio og dagblade til at Moldes yndlingsargument var historisk. Kunne han vise at en konstruktion havde været der i ældre svensk, så var det et godt argument for at godkende den i nutidssvensk (s. 174). Men s. 259 anføres det så efter en intern henvisning netop til Olle Josephsons påpegning af det historiske yndlingsargument at »Han hade ibland också svårt att acceptera att vissa ord eller

ordbetydelser blivit föråldrade«. At noget kan blive forældet burde vel være et ret stærkt argument imod at anvende sproghistorien som bevisførelse i diskussioner om nutidens sprog.

Bogen er smagfuldt sat op, den har et traditionelt præg på alle områder helt til det sorte bånd som man kan markere læsningsfremgangen med, og der er kun trykfejl i de danske citater hvor ordet 'mig' har givet problemer (det er blevet til 'meg').

Er denne biografi et nyt bud på hvordan genren videnskabsbiografi kan se ud? Nej, det er den ikke; den har tværtimod alle de dyder som den traditionelle biografi har haft: Det er her man i fremtiden vil finde alt hvad man gerne vil have dokumentfast og tidsfæstet hvad angår Bertil Moldes indsats og baggrund. Men fornyelse er der ikke tale om. Vi får ingen dialog med den biograferede, ingen kritisk stillingtagen til hans argumenter; tages der side i biografien, så vælges altid Moldes. Det er dybt sympatisk, også fordi der er meget at beundre ved det Molde bidrog med, men man savner dybde i portrættet. De dunklere farver er udeladt, og vi kommer kun i nærheden af dem når Molde velformuleret klager over ikke at være placeret på første plads til det professorat han havde søgt.

Anderledes er det med Telemans bog, helt anderledes. Her diskuteres på baggrund af et beundringsværdigt overblik over den nordiske filologi og den svenske sproghistories mange aspekter hvor meget der stadig er værdifuldt i de lundensiske koryfæers indsats. Ganske vist er vurderingerne nænsomme og ofte udtrykt konjunktivisk som at 'det ville have været interessant hvis', men der er set på indsatsen ovenfra og fra en eftertid der har sat store spørgsmålstejn ved netop forenklingerne i historismens praksis: Det at man har et så naivt billede af forholdet mellem lyd og skrift, det at man har et alt for stærkt analogibegreb (Kock), det at man er for hurtig til at oprette f.eks. ellers uhjemlede personnavne (Hellquist) og først og sidst at man i praksis isolerer sin forskningsgenstand: Historisterne indførte faktisk sprogvidenskabens autonomi længe før strukturalisterne satte det på fanen som kamptegn. Indimellem er der ligefrem kuriøse indslag: Om Hellquist får vi at vide at han kunne finde på at analysere søers navne ud fra kort sådan at det der så ud som en spade oppefra skulle have givet søen navn (s. 148). Oh hvilken enfold: navngiverne kunne jo ikke flyve!

En særlig fornøjelse er det at Axel Kock sættes ind i den samlede forskningshistorie inden for epokeoptegningen i sproghistorien hvor linjen til Hesselman og Riad tegnes, men hvor Telemans selv nok hælder mere til Gun Widmarks store problematisering ud fra dialektgeografi. For Wisén, Söderwall, Hellquist og Olson (med kun ét s) er der tale om gennemgange som giver masser af input til den der

er interesseret i historisk nordistik. Et sted udbryder den selv så grundigt nordisk orienterede Telemans ligefrem:

Det som förvånar är att så många inblandade forskare, som i studieplan efter studieplan betonade vikten av att ämnet heter nordiska språk, bara en passant nämnar besläktade fenomen i danska och norska fornspråk och dialekter. Utblickarna till andra nordiska språk och dialekter är få och man saknar ett övergripande perspektiv på förändringen, inte bara i olika formklasser utan kanske framför allt i andra nordiska dialekter och riksspråk (s. 175).

Også på denne måde kan den righoldige diskussion af alle de centrale sproghistoriske emner i svensk og nordisk måske anspore en og anden ny forsker til at tage problemer op til netop denne bredere diskussion: Hvad med at begynde med apokopen og moratælling af stavelsestyper i alle de ældste nordiske tekster sammenlignet med dialektevidensen?

Som faghistorie er Telemans bog beslægtet med den store universitetshistorie som blev udgivet af Københavns Universitet for at fejre 500-års jubilæet i 1979, men også med den serie af foredrag hvormed Selskab for Nordisk Filologi har fejret sig selv i en ubrudt række: Først i rækken var titlen Fra Rask til Wimmer (som blev efterfulgt af Det danske Sprogs udforskning og Forskningsprofiler). Disse titler adskiller sig fra Telemans bog ved at være skrevet af flere forskere. Viggo Brøndal skriver f.eks. om Edwin Jessen og det er en klar æresoprejsning mens Poul Andersens artikel om Rask mest overrasker ved at bringe nyt om hans dialektforskning. Louis Hjelmslev var den første der læste alt hvad Rask havde skrevet og efterladt, og det gav ham et unikt indblik i strukturen i Rasks oeuvre. Det gik da op for ham at Rask snarere var almenlingvistisk typolog (som han selv var) end historisk sprogforsker. Der var simpelthen for meget der ikke passede til det billede af Rask som Holger Pedersen og P.E. Müller med stor omhu havde opbygget.

N.M. Petersens Raskbiografi i det tredje bind af Rasks *Samlede Afhandlinger* er et storværk og rummer enestående oplysninger, også oplysninger som nu ikke længere kan verificeres, men den er skrevet fra den beundrende vens vinkel og uden den afstand der måtte skulle til nu. Der løber igennem bogen en stor smerte over den måde Rask blev behandlet på (og der er en særlig melankoli for Petersen i at han selv (NMP) faktisk fik det professorat og den sikrede stilling som Rask skulle have haft og som Rask efterstræbte hele livet – og som Rask faktisk også egnede sig langt bedre til end NMP). Derfor det medsyn og den konsekvente stillingtagen for Rask i enhver strid som først Paul Diderichsen kunne gøre op med. Diderichsen undervurderede til gengæld Rask, men beundrede Hjelmslev

grænseløst. Det gav ham en særlig baggrund for at skrive lige om Rask som var Hjelmsevs erklærede forfader, så én måde at læse Diderichsens koldsindige Rask-bog (Diderichsen 1960) på er at det er et fademord hvor Rask bliver reduceret til det uundgåelige produkt af fremragende læreres og traditionens inspiration. Diderichsen kan faktisk ikke få øje på Rasks originalitet hvilket er meget mærkeligt.

Der er ingen grund til at skjule at trods en smuk Ehrenrettung af Emil Olsson fordi han mestrede den problemfokuserede afhandling (i modsætning til de andre biograferede) så er Telemans fine bog egentlig om Axel Kock. Wisén og Söderwall står som optakten, Hellquist og Olson som efterslættet, men klimaks er uomtvisteligt Axel Kock. Og her er den store fordel at Kock er generationen før Telemans egne lærere. Det giver netop den afstand, men samtidig den indforståethed med miljøet som er dette afsnits særlige styrke. Først her samler bogen sig til at blive en diskuterende levnedsopgørelse hvor vi ser sammenhængsstyrke, men også undladessynder. Måske varmer Ulf Teleman op til en egentlig diskuterende Kock-biografi? Det vil i så fald blive endnu en bedrift blandt Ulf Telemans allerede utallige.

Som bidrag til at forny biografi-genren er bogen god at lære af. Man kan beundre den biograferede (det gør Agazzi og Malmgren nok med Molde); man kan spejle sig i den biograferede (det ville til en vis grad have været tilfældet med den Rask-biografi Louis Hjelmsevs ville have skrevet); man kan irritere sig på den biograferede (det gælder i et vist omfang Paul Diderichsens behandling af samme Rasmus Rask og nogle af professorerne i Telemans bog) og man kan forsøgsvis holde den biograferede ud i strakt arm så de emotionelle udslag ikke bliver så store som så (det sker forbilledligt i omtalen af Kock hos Teleman). Det er det sidste der giver mest til eftertiden. Det er her biografien kan vokse ind i samtiden ved at bringe et nuanceret budskab fra fortiden.

Agazzi, Birgitta, Grünbaum, Catharina, Hauge, Rikke och Reuter, Mikael 2014: *Guldtaflorna i gräset. Nordiskt språksamarbete, historik och framåtblick*. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. <https://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.41318b8514835190952928/1529494369354/Guldtaflorna%20r%C3%A4ttad%20version.pdf>

Diderichsen, Paul 1960: *Rasmus Rask og den grammatiske tradition. Studier over vendepunktet i sprogvidenskabens historie*. (Historisk-Filosofiske Meddelelser 38: 2). København: Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab. https://www.royalacademy.dk/Publications/Low/638_Diderichsen,%20Paul.pdf

Løj, Mogens og Wille, Niels Erik 1985: »Kan vi undvære passiv? eller: Kan passiv virkelig undværes? En undersøgelse af passivformernes grammatik, stilistik og pragmatik«. *NyS 15*: 5-42.

- Molde, Bertil 1949: *Källorna till Christian III:s bibel 1550*. Lund: Gleerup og København: Rosenkilde og Bagger.
- Rischel, Jørgen 2002: »The Contribution of Scandinavian Neogrammarians«. Bandle et al. (eds.): *The Nordic Languages*, Vol 1: 133-147, Haag: Mouton De Gruyter.
- Teleman, Ulf 2003: *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. (Skrifter utgivna av Svenska Språknämnden, 87). Stockholm: Norstedts Ordbok.

Frans Gregersen

Henrik Horstbøll, Ulrik Langen og Frederik Stjernfelt: Grov Konfækt. Tre vilde år med trykkefrihed, 1770-73. Gyldendal, 2020. 1080 sider. ISBN: 9788702297676. Vejl. pris: 1.345 kr.

På selveste jubileumsdagen 14. september 2020 ble to gedigne, illustrerte bind om trykkefrihetstiden i Danmark-Norge publisert, under tittelen *Grov Konfækt. Tre vilde år med trykkefrihed – 1770-73*. At det skulle gå 250 år før denne perioden ble gjenstand for en omfattende og helhetlig behandling i historiografien, er nesten utrolig. Vi snakker tross alt om verdens første og antagelig eneste periode med ubetinget, lovfestet trykkefrihet. Der spottende eller kritiske ytringer om Kongen, hoffet, politikken eller Gud og den lutherske religion, injurier og spådommer, plutselig kunne gå ustraffet hen i eneveldet. Og som resulterte i en eksplosjon av nye (oftest anonyme) skribenter, trykksaker og offentlige disputer av ymse slag, i et område som må karakteriseres som opplysningens nordlige periferi. Inntil festen ble avsluttet med ny lovgivning, riktignok uten den gamle forhåndssensuren, høsten 1773.

Mangelen på forskningsmessig interesse for denne bokstavelig talt eksepsjonelle perioden og dens tekster, er et eget studium verd. Hva kan årsakene være? Den omstridte rollen og det vedvarende dårlige ryktet til trykkefrihetens hovedarkitekt, Struensee, og det ambivalente forholdet til dens resultater, hører antagelig med til bildet. I de mange diskusjonene om trykkefrihet og ikke minst »trykkefrækhet« i Danmark og Norge mot slutten av 1700-tallet, sto perioden ikke akkurat fram i noe forbillidlig lys, tvert imot. Trykkefrihet kunne nok være et ideal, men trykkefrihetstiden måtte ikke gjentas. Da trykkefrihet ble nedfelt i den norske, selvstendige grunnlovens §100 i 1814, var det med en lang rekke eksplisitte begrensninger og forbehold. Også dagens lovbeskyttede ytringsfrihet har forbehold og begrensninger (heldigvis, vil mange si). Men trykkefriheten som ble offentliggjort som et kongelig reskript 14. september 1770, var altså »uindskrænket«.